

KÖZIGAZGATÁSI SZEKCIÓ¹

Forgács Balázs – Kaló József – Németh József Lajos

Aszimmetrikus kihívások a haderő, az állam, valamint a társadalom viszonyában

10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.106

„Mit ér a falon függő kard?”

Szun-ce

A fenti mottó példázza talán a legjobban azt a látszólagos egyszerűséget, ugyanakkor jelentéstani és filozófiai értelemben azt a bonyolultságot, amely az állam, a társadalom és a haderő vonatkozásában immár évezredek óta fennáll. Bár a jelzett megközelítést döntően a nukleáris eszközök stratégiai jelentősége kapcsán szokták idézni, mégis sajátos hangsúllyal és tartalommal ruházható fel akkor is, amikor az említett szereplők egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk. Erre a vizsgálatra pedig nemcsak az időszakonként megújuló társadalmi és politikai igények miatt van szükség, hanem azért is, mert az állam, társadalom és haderő viszonya akkor is jelen van, ha az azok közötti kapcsolatok nem válnak el markánsan egymástól, vagy éppen nem fonódnak szinte elválaszthatatlanul össze.

Természetesen az ilyesfajta vizsgálódásnak leginkább akkor van értelme és elvárható eredménye, ha ahhoz funkcionalitás is társul. Ez esetben számunkra ezt a Nemzeti Közzolgálati Egyetemnek az államtudományokhoz kapcsolódó kutatásai, még konkrétabban a „Jó Állam” koncepciója adja.² A szerzők által alkotott kutatói gárda célkitűzése: olyan kérdések interdiszciplináris alapokon nyugvó megvilágítása (de leginkább problémák felvetése), amelyek alapvető tényezőként merülnek fel történelmi, hadtudományi és biztonságpolitikai szempontok alapján az előbb említett témakörhöz (rendszerhez) kapcsolódóan.

Ebben a rövid cikkben arra teszünk kísérletet, hogy felvessük a megközelítés és az értelmezés nehézségeit, illetve ezek jellemzőit arra vonatkozóan, miként jelenik (jelenhet) meg az aszimmetria az állam, társadalom és haderő kontextusában?

1 Levezető elnök: dr. habil. Bordás Mária egyetemi docens, NKE KtK.

2 A Jó Állam Kutatóműhely 2014. január 1-jétől kezdte meg működését a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen, azzal az általános céllal, hogy megalkossa a Jó Állam fejlesztési programok saját értékelési keretrendszerét, az ún. „Jó Állam Indexet”. Ennek kimunkálása érdekében, a Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program célkitűzéseire illeszkedve, interdiszciplináris, az állam működéséhez kapcsolódó tudományos kutatásokat és ehhez kapcsolódó hatékonysági méréseket folytat hét hatásterületen, amelyek közül témánkhoz leginkább az első, a „Biztonság és bizalom a kormányzatban” elnevezésű kapcsolódik leginkább. In: <http://ktk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/jo-allam-kutatomuhely>, (A letöltés dátuma: 2014. november 25.)

A definiálási probléma

Kézenfekvőnek tűnik, hogy a téma értelmezését az aszimmetriára vonatkozó definíciók feltárásával kezdjük, már csak azért is, mert a kifejezést tárgyaló hazai és nemzetközi irodalom igencsak sokrétű. Ezért szűkítést kell elvégeznünk és értelemszerűen kiindulási pontnak a hadtudományt kell tekintenünk. A szűkítéssel rögtön el is jutunk ahhoz, hogy az aszimmetria általános megközelítése elsősorban műveleti jelleget takar, és abban megmutatkozik mind a harcászati, mind a hadműveleti, de a hadászati szintű elgondolások és gyakorlatok (tapasztalatok) sora.

Itt kell megemlítenünk azt is, hogy az egyes hadikultúrák (például az anyagcentrikus, a mozgáscentrikus, a gerilla) jellemzőinek sorában az aszimmetria és a szimmetria dialektikája állandó tényezőnek mondható. A vonatkozó definíciók közös jellemzője az, hogy egymáshoz képest össze nem hasonlítható (összemérhetetlenül eltérő) anyagi, emberi és szellemi készségeket, képességeket (ha úgy tetszik kompetenciákat) és eljárásokat vetnek össze egy-egy háborúra, műveletre vonatkozóan.

Az aszimmetria ily módon történő megközelítésének alkalmazása és kiterjesztése az állam, a társadalom és haderő kapcsolatára több jelentős problémát is magában hordoz. Az egyik legszembetűnőbb talán az, hogy az említett három terület külön-külön is és jellemzően implicit módon foglal magában aszimmetriákat. A másik problémakör az egyes területekhez rendelhető anyagi, emberi és szellemi készségek, képességek feltárásában rejlik, amelyben kétségtelenül léteznek közös kapcsolódási pontok, azonban vannak olyanok is, amelyek az említett rendszerek egyedi (szinguláris) jellegéből fakadnak. A harmadik problémakör az egymáshoz mérhetőség kihívásában rejlik: azaz hogyan, milyen módon értelmezhető, de különösen mérhető az aszimmetria e három szereplő viszonyában?

A fenti (alapvetően logikai) gondolatmenet tükrében számos elindulási kísérlet és bevallhatóan kudarc után a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy az aszimmetria általunk eddig ismert és használt tartalmi jellemzői nem, vagy csak erősen korlátozott mértékben használhatók az állam, a társadalom és a haderő viszonyának értelmezésére és leírására.

Lehetőségek a történeti megközelítésben

Az aszimmetria létezését számos történelmi példa bizonyítja szinte a kezdetektől fogva (lásd: Dávid és Góliát története a Bibliában stb.) és ezzel a témakörrel, különösen a tárgyalt rendszerek egymáshoz való viszonya szempontjából, már számos katonai teoretikus foglalkozott.

Szun Ce³, *A háború művészete*⁴ című művében alapvetően arra tesz kísérletet, hogy a fennálló patriarchális viszonyok között az állam szerepét erősítse a haderő

3 Szun Ce, a Kr. e. V. században élt kínai hadvezér és katonai teoretikus, aki művével jelentős mértékben hatott (és hat) a hadtudományi gondolkodásra.

4 Szun Ce: *A háború művészete*. Carthaphilus Könyvkiadó, 2006, ISBN 978-963-744-854-6
 Más fordításban való előfordulása: *A hadviselés törvényei*, *A hadviselés szabályai*, *A hadviselés művészete*, *A hadviselés tudománya* ismét a témakör eltérő megközelítési lehetőségeit erősíti.

bevonásával. Ez másodlagos olvasatban a korban fennálló aszimmetria kiegyenlítésére tett kísérletnek tekinthető. Machiavelli⁵ *A fejedelem* címet viselő könyvében, több az aszimmetriára vonatkoztatható kijelentést tesz: „Fegyveresek tartása telepések helyett sokkal többbe kerül, az örködsben elfolyik az állam jövedelme, a gyarapodás így veszteségbe fordul, és az államnak kárára válik... mihelyt hatalmas idegen tör valamelyik állam területére, az addigi uralkodó elleni irigységükben melléállnak mindazok, akik gyengébbek nála.”⁶

A költő, hadvezér és hadtudós Zrínyi Miklós⁷ a *Ne bántsd a magyart* – Az török áfium ellen való orvosság című alkotása a „*Volenti nihil difficile*” (azaz „Akiben megvan a jó szándék, annak semmi sem nehéz.”) gondolatával zárul.⁸ Ez a kijelentés pedig – ismerve korának szinte lehetetlen vállalkozásait – átvitt értelemben arra utal, hogy jelentős erőfölénnyel rendelkező ellenféllel szemben (oszmánok), és a szinte felfoghatatlanul zavaros politikai helyzetben is van esély és mód (hadi és politikai) sikereket elérni.

Clausewitz⁹ híres és gondolatformáló kijelentése: „*A háború nem egyéb, mint a politika folytatása más eszközökkel*”¹⁰ pedig a békés viszonyokból – akarva vagy akaratlanul – a háborús helyzetbe való átmenetet fogalmazza meg, amely az önmagában rejlő ellentét – a béke és a háború, mint két végpont – aszimmetriáját jelenti.

A katonai gondolkodók és hadtudósok egész sora foglalkozik a későbbiek során is a haderő, az állam és a társadalom viszonyával (a teljesség igénye nélkül lásd: Jomini, Moltke, Mao, Huntington stb.), sőt, általánosságban véve az is megállapítható, hogy ez a kérdéskör szinte „rendszerfüggetlen”, hiszen a demokráciáktól kezdve a diktatúrákon keresztül csaknem mindenhol fellelhető.

Általános és egyedi jellemzők

Kissé elvonatkoztatva a történelmi példáktól, érdemes olyan általános és egyedi jellemzőket keresnünk, amelyek segítenek a témakörben való eligazodásban. Az általános megállapítások egyike az lehet, hogy az aszimmetria a hadikultúrákban csakúgy megjelenik, mint a hadviselés egyes generációiban. Ebből eredendően pedig – mivel leképezik az adott társadalmi és politikai viszonyokat – azok természetes létezőjének tekinthető. Ha pedig természetesnek vesszük, és kialakulását visszavezethetőnek tartjuk a társadalmi és állami viszonyok kezdeti időszakáig, akkor lényegében megállapíthatjuk azt, hogy az állam, a társadalom és a haderő közötti viszony megszületése pillanatától (azaz *ab ovo*) aszimmetrikus.

Ha pedig ezt elfogadjuk és kiindulópontként ebben a hármas rendszerben a haderő felőli megközelítést tekintjük, akkor fel kell tennünk a kérdést: mi ennek az aktuális (adott térben és időben) szerepe és milyen hatást gyakorol a rendszer

5 1469–1527, a reneszánsz Firenzében tevékenykedett államférfiként, gondolkodóként, íróként.

6 Niccolò Machiavelli: *A fejedelem*. Cartaphilus Kiadói Kft., 2006, ISBN:9789637448539, p.45.

7 1620–1664, nagybirtokos főnemes, hadtudós, hadvezér.

8 In: <http://mek.oszk.hu/06100/06115/html/gmzrinyi0002.html>, (A letöltés dátuma: 2014. november 29.)

9 1780–1831, porosz tábornok és katonai teoretikus.

10 In: Clausewitz: *A háborúról*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1961, p. 56.

egészére? Ha csak a két szélsőséget vizsgáljuk (az egyik szerint a katonai diktatúrákra gondolunk, míg a másik szerint olyan rendszerekre, ahol a katonai képességek elhanyagolhatók), akkor az is nyilvánvalóvá válik, hogy a haderő potenciális szerepe a társadalom és az állam irányába rendkívül széles skálán mozog.

Az aszimmetriát az is növeli (de valamilyen irányban mindenképp elmozdítja), hogy a haderő nem állít elő közvetlenül javakat,¹¹ egyúttal azonban egyik legfontosabb feladata azok megőrzése. Sőt, anyagi értelemben sajátos végfelhasználó, amelynek fenntartása és (különösen háborús viszonyok közötti) működtetése nagyon komoly és sokszor aránytalan ráfordításokat követel mind az állam, mind pedig a társadalom részéről.

Ideáltipikus – és különösen a demokráciákra vonatkozó – esetben a civil és a katonai szféra viszonyának minden rendszerében komplex egyensúly áll fenn, amelyben három lényeges összetevő: a tekintély, a befolyás és az ideológia határozhatja meg a már többször említett szereplők egymáshoz való viszonyát. Elgondolkodtató feltételezés a szerzők szemszögéből, hogy a fenti tényezők közül amennyiben kettő megvalósul (vagy hatékonyan működik), akkor a harmadik már sérül (azaz nem funkcionál megfelelően). Az ún. civil kontroll (ti. az egyensúlyra és az ellenőrizhetőségre való maximális törekvés) jegyében épp ezt a viszonyt szabályozza alapvetően négy alaki és szellemi elvárás alapján: az elnök és a kormány szerepe, a parlamenti, a kormányzati felügyelet és a társadalmi felügyelet révén.

A sajátos – azaz az adott rendszerre jellemző – viszonyokat illetően különösen érdekes és számos aszimmetriát magában hordozó kérdés, hogy milyen az állam, a társadalom és a haderő szerepe az adott szövetségi rendszerben? Ez a megközelítés pedig nemcsak a nemzetek és államok közötti együttműködés egyes jellemzői szempontjából lényegesek, hanem az említett szereplők egymáshoz való viszonyának minőségi és mennyiségi összetevői szempontjából is. Ez pedig elvezet minket a már korábban említett kérdéshez: a „Jó Állam” koncepciójában hogyan, milyen módszerekkel és milyen indexek alapján mérhető a haderő teljesítménye?

Konklúzió helyett

Tudjuk, hogy a fenti sorok csupán pár tényező és néhány vonatkozó gondolat bemutatására (ahogy említettük: probléma felvetésére) alkalmasak csupán, de mégis megfogalmazhatunk pár lényeges következtetést. Az egyik ilyen az, hogy az aszimmetria az állam, a haderő és a társadalom viszonyában állandóan felmerülő problémakör, amely komplex kihívásokkal teltetett módon jelenik meg.

Azt is megállapíthatjuk és a kapcsolódó problémák feltárásakor lényeges szempontnak tekinthetjük, hogy az aszimmetria nem ellentétes az egyes szereplők közötti egyensúllyal szemben, sőt egyes viszonylatokban csaknem alapját is képezi annak. Ugyanakkor a szereplők közötti erőteljes aránytalanságok megjelenése történelmi

11 A szerzők természetesen tudatában vannak annak, hogy főleg a nyugati államokban a haderő komoly piaci szereplőnek számít megrendeléseinek révén, de végiggondolva a folyamatot ezekben az esetekben végső soron maga az állam a megrendelő.

időszakonként és politikai, társadalmi rendszerként jelentős eltéréseket mutathat, amelyekben az esetlegesség és az adaptivitás (azaz a szereplők alkalmazkodási kényszersere, készsége és képessége) mozgatórugói erőteljesek.

A szerzők végezetül hangsúlyozni kívánják, hogy nemcsak az állam és a társadalom fogalmazhat meg elvárásokat a haderővel szemben, hanem ezek megjelennek fordítva is (például gondoljunk csak a haderő hatékony működéséhez szükséges feltételek biztosítására). Ez utóbbiak nem megfelelő értelmezése vagy elhanyagolása a természetesnek tekinthető aszimmetria túlzott (szélsőséges) elváltozásaihoz vezethet, amely végső soron rendszerszintű és súlyos működési zavarokat eredményezhet.

Ruszin Romulusz

A katonákkal történő együttműködés fontossága a jövő műveleteiben (Az államépítés problémái Irakban)

10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.110

A jövőben bekövetkező konfliktusokat és azok körülményeit – amelyek igényelhetik katonai erő bevetését – előre pontosan prognosztizálni lehetetlen. A legcélszerűbb talán, ha megfogalmazzuk azokat a kérdéseket, amelyek determinálhatják általában az alkalmazás környezetét, így a katonai erő szerepét is.

* * *

Az első ilyen kérdés magával a háború definíciójával foglalkozik. Megváltozik-e, illetve változik-e tovább a háború definíciója? Nem elhanyagolható az a tény, hogy a konfliktusokban (amely akár háború is lehet) a tradicionális állami szereplőkön kívül egyre hangsúlyosabb a nem állami, sőt államközi szervezetek szerepvállalása. Mindez az aktuális nemzetközi jogi normákat is feszíti, hiszen a szemben álló fél egyértelmű beazonosítása nélkül rendkívül nehéz megítélni a várható reakció jogosságát, legitimitását.

Ugyanakkor számtalan jogi aktus a háborúhoz, mint fogalomhoz kötött, amely nélkül az állami szereplők tevékenységének megítélése állít minket bonyolult kihívás elé. Háborúban a különleges jogrendi felhatalmazás miatt a különböző szervezeteknek és azok vezetőinek a békeidőszaktól eltérő kötelezettségei és jogosítványai is vannak, ezért a háború, mint egy különleges jogrendi eset bevezetéséhez szükséges fogalom deklarálása rendkívül fontos.

Mindezek miatt úgy gondolom, szükséges a háború definíciójának újrafogalmazása, amelyet kimagasló körülményekkel kell kezelni, hiszen szélsőséges esetben egy cybertámadás is elvezethet a hagyományos hadviselés tragédiájához.

A következő kérdés: Miért is fogják megvívni a következő háborút? A félelem, a becsület vagy az érdek lesz a fő mozgató rugó? Mi lesz a résztvevők célja? Ettől sokkal fontosabb: vajon mi lesz Magyarország célja?

Megállapítható, hogy egy hazánk elleni konkrét agresszió esélye rövidtávon csekély, figyelembe véve a jelenlegi kapcsolat- és viszonyrendszerünket szomszédainkal